

Postup při morfologickém rozboru jmenných tvarů

Robert Adam, Filozofická fakulta UK

robert.adam@ff.cuni.cz

Klíčová slova: určování morfologických kategorií, pád, číslo, jmenný rod

Keywords: identifying morphological categories, case, number, gender

The Procedure of Morphological Analysis of Noun Forms

We propose the procedure of identifying morphological categories such as case, number and gender of (not only) noun forms when teaching morphology. We emphasise that these categories should not be identified solely at the basis of meaning because grammatical characteristics play key role here. Also, morphological categories should always be identified in two ways simultaneously.

Úvod

Účelem tohoto článku je nabídnout středoškolským češtinářům, kteří chtějí, aby jejich studenti uměli identifikovat vyjadřované jmenné morfologické kategorie, postup morfologického rozboru jmen. Článek vychází z dlouholetých zkušeností se studenty prvních ročníků bakalářského studia bohemistických oborů a z výsledků výzkumné sondy na totéž téma (Adam, v tisku). Množství užitečných rad a poznámek k určování morfologických kategorií jmen najde čtenář v didaktice M. Čechové a V. Styblíka (1998, s. 114–121); v monografii M. Čechové (1976, s. 133–136) je k dispozici dokonce promyšlený návrh postupu v podobě algoritmu, od něhož se náš návrh neliší v zásadních věcech. Obě uvedené publikace se však omezují na jména podstatná, ačkoli podle našich zjištění (Adam, v tisku) si u nich studenti vedou úspěšněji než u (přinejmenším některých typů) přídavných jmen, zájmen a číslovek. V následujícím textu se budeme věnovat postupně jednotlivým jmenným kategoriím (pádu, číslu, rodu včetně životnosti), vždy nejprve u slov, u nichž jde o kategorie sémanticko-syntaktické či syntakticky nezávislé, a poté u slov, u nichž jsou tyto kategorie dány shodou s řídicím jménem. Předesíláme, že se soustředujeme na celkovou, výslednou dovednost morfologického rozboru jmenných tvarů, a nevěnujeme se metodám prezentace a procvičování učiva o morfologických kategoriích v jednotlivých ročnících; a zdůrazňujeme, že tuto dovednost nepovažujeme za jeden z cílů výuky českého jazyka, nýbrž za prostředek rozvíjení jak komunikačních kompetencí (neboť porozumění mluvnické stavbě jazyka napomáhá efektivitě komunikace), tak abstraktního myšlení.

Pád

Pád vyjadřují všechna podstatná jména (slova, která v textu mají nebo mohou mít přívlastek), všechna přídavná jména, všechna zájmena a většina číslovek. (Z číslovek pád nevyjadřují pouze číslovky neohebné: *jednou, dvakrát, dvojmo, dvojitě, dvojnásob, dvojnásobně, podruhé* atp.) Všechna tato slova vyjadřují pád vždy, ač ho ne vždy manifestují svou koncovkou. Čeština má sedm pádů a ve škole je označuje me řadovými číslovkami.

U podstatných jmen, u zájmen zastupujících podstatná jména (*já, ty, my, vy, on, jenž, kdo, co, někdo, něco, kdosi, cosi, kdokoli, cokoli* atp.), u číslovek skloňujících se podle substantivních vzorů (*nula, milión, miliarda* atp.) a v prvním a čtvrtém pádě i u číslovek základních od 5 výš (*pět, patnáct, padesát, pět set, pět tisíc*) vyjadřuje pád větněčlenskou a/nebo významovou funkci tohoto slova ve větě. **Pád u těchto slov zjišťujeme pádovou otázkou, tzn. ptáme se tvarem zájmen *kdo* a *co* a zbytkem věty.** Pádová otázka by měla znít smysluplně. Např. na tvar zájmena *já* ve větě *Je mi zima* se ptáme *Komu nebo čemu je zima?*, na tvar podstatného jména ve větě *Stýská se mi po dědovi* se ptáme *Po kom nebo po čem se mi stýská?* Vzhledem k tomu, že tázací zájmeno *kdo* má stejný tvar pro druhý a čtvrtý pád (*koho*) a zájmeno *co* pro první a čtvrtý pád (*co*), je potřeba použít v pádové otázce tvary obou zájmen. Např. na tvar podstatného jména ve větě *Viděla jsem stín* se ptáme *Koho nebo co jsem viděla?*

Současně je třeba sledovat koncovku daného tvaru a přiřadit si slovo ke vzoru: např. ve větě *Nedokázali využít náskoku* zní sice otázka *Koho nebo co nedokázali využít?* smysluplně, ale tvar *náskoku* nemůže být tvarem čtvrtého pádu, neboť slovo *náskok* patří ke vzoru „hrad“ a tvar čtvrtého pádu u tohoto vzoru má koncovku nulovou (*náskok*). Určení pádu pomocí pádové otázky je tedy neustále potřeba kontrolovat pomocí vzoru a příslušného tvaru.

Je-li podstatné jméno rozvíto shodným přívlastkem, **může nám jako kontrola při určení pádu pomoci tvar tohoto přívlastku.** Ověřování podle koncovky (a vzoru) shodného přívlastku je zvláště užitečné u podstatných jmen s jediným tvarem pro všechny pády (*atašé, Nikol, ODS* aj.) a u jmen patřících ke vzorům „stavení“ a „přívodčí“: např. *hleděla na překvapenou Nikol, naučil se latinskému skloňování* atd.

Pokud je jméno užito ve funkci příslovečného určení, může pádová otázka znít neobvykle, protože na příslovečné určení se zpravidla ptáme jinými typy otázek, totiž otázkami uvozenými tázacími zájmennými příslovci (*kdy, kde, jak, ...*). Např. na podstatné jméno ve větě *Odjeli pryč v sobotu* je normální ptát se *Kdy odjeli?*, což není otázka pádová, a tedy ani otázka pro určení pádu užitečná. (Pozor, studenti si často myslí, že když se na nějaké slovo smysluplně ptáme jinou než pádovou otázkou, pak takové slovo žádný pád nevyjadřuje!) V tomto případě lze snadno určit pád podle koncovky (podle vzoru): slovo *sobota* se skloňuje podle vzoru „žena“ a vzor „žena“ má koncovku *-u* pouze ve čtvrtém pádě jednotného čísla. Máme-li však před sebou tvar, který může být u daného slova (a jeho vzoru) použit v různých pádech, pád podle koncovky jednoznačně určit nelze. **V takovém případě je vhodnou metodou pro určení pádu substituce.** (Srov. k tomu Čechová – Styblík, 1998, s. 120.) Substituce spočívá v tom, že tvar jména, jehož pád určujeme, nahradíme tvarem jména, které má koncovky jednoznačné. Např. *Odjeli pryč v neděli*: tvar *neděli* může být použit ve třetím, čtvrtém a šestém pádě jednotného čísla, neboť slovo *neděle* patří ke vzoru „růže“ a ten má koncovku *-i* ve všech třech těchto funkcích; nahradíme-li však *neděli sobotou*, určíme pád jednoduše. Podobně *Odjeli pryč minulý pátek*: slovo *pátek* patří ke vzoru „hrad“ a tvar *pátek* může být použit v prvním a čtvrtém pádě jednotného čísla; ani přívlastek *minulý* zde nepomáhá, poněvadž i tvar *minulý* (podle vzoru „mladý“) může být v rodě mužském neživotném použit v prvním i čtvrtém pádě; je tedy třeba substituovat *pátek sobotou*, abychom zjistili, že slovo je tu opět ve čtvrtém pádě: koncovka podstatného jména ve větě *Odjeli pryč minulou sobotu* jiné řešení nepřipouští. Substituce pomáhá i v případech jako *Seděla, oči otevřené dokořán*: nahradíme-li oči třeba *pusou* (vzor „žena“), čtvrtý pád se vyjeví jednoznačně. Někdy je ovšem použití substituce komplikovanější: např. při určování pádu číslovky ve větě *Kolik je jí let?* nestačí odpovědět např. *Je jí dvacet let* nebo *Je jí jeden rok*, je třeba nahradit *rok* např. *hodinou*: teprve *Je jí jedna hodina* ukáže zřetelně na první pád.

Pádová otázka zní neobvykle i tehdy, je-li slovem, jehož pád máme určit, tázací zájmeno samo, popř. zájmeno vztažné. I z této neobvyklosti studenti zpravidla mylně vyvozují, že příslušné zájmeno pád nevyjadřuje. (V tomto soudu jim kupodivu

nebrání ani skutečnost, že příslušné zájmeno běžně k určování pádu podstatných jmen používají.) Úloha je tu přitom vlastně jednodušší než v jiných případech – tvar jednoho ze zájmen používaných v pádové otázce už tu máme dán předem –, jen jde o otázku komunikačně méně smysluplnou, neboť na pádovou otázku tu není odpovědí skutečná odpověď, nýbrž sama pádová otázka. Na tázací zájmeno ve větě *Koho sis všimla?* se zeptáme *Koho nebo čeho sis všimla?* a podle toho určíme druhý pád.

Při určování pádu zájmen, která vedle větněčlenské funkce plní i funkci spojovací (*kdo, co, jenž*), je potřeba pohlídat si, abychom namísto pádové otázky na zájmeno nepoužili omylem pádovou otázku na větu, již zájmeno uvozuje. Jinými slovy: **se zájmeny *kdo, co* uvozujícími závislou větu musíme spojit vždy zbytek této (závislé) věty, v níž se zájmeno nachází, nikoli věty řídící.** Např. na zájmeno *co* v souvětí *Nehas, co tě nepálí* se nesmíme ptát *Koho nebo co nehas?*, k čemuž studenti většinou věklinují, nýbrž *Kdo nebo co tě nepálí?*

Jiné metody určování pádu by podle našeho názoru neměly být potřeba: nejen určování podle předložky (to je u mnohých předložek nejednoznačné), ale ani podle větněčlenské platnosti (ani korespondence pádů a větních členů není zdaleka jednoznačná). Za důležité však pokládáme vypěstovat ve studentech **návyk ověřovat si určení pádu neboli používat vždy dvě metody**, tak jak jsme to naznačili v předcházejícím výkladu.

U přídavných jmen, u zájmen zastupujících přídavná jména (např. *takový, tenhle, který, čím, každý, všechen, žádný, tentýž*), u řadových, druhových a souborových číslovek, u základních číslovek 1, 2, 3 a 4 a v druhém, třetím, šestém a sedmém pádě i u číslovek základních od 5 výš **je pád dán shodou s řídícím substantivem** – tato slova se zpravidla užívají ve funkci shodného přívlastku, jmenné části přísudku nebo doplňku. Podle řídícího podstatného jména je třeba určit pád i u přídavných jmen a zájmen s jediným tvarem pro všechny pády (*prima, bezva, jejich*). Přídavná jména ve funkci jmenné části přísudku se užívají až na výjimky v prvním nebo sedmém pádě. I zde je užitečné ověřit si určení pomocí koncovky (příslušnosti ke vzoru). Obtíže činí zájmeno *čím*, u něhož studenti zhusta uplatňují nenáležitou substituci podstatným jménem namísto substituce přídavným jménem přívlastňovacím; u tázacího přívlastňovacího zájmena ve větě *Čím je ta bunda?* určíme podle řídícího jména *bunda* i podle možné odpovědi *Pavlova* nebo *babiččina* první pád.

Číslo

Kategorii čísla vždy vyjadřují (vedle mnohých slovesných tvarů, ty zde ovšem necháváme stranou) všechna slova uvedená zde v části věnované pádu s výjimkou základních číslovek od 5 do 99 a základních číslovek neurčitých (*mnoho, málo, (ně)kolik, tolik*). Čeština má dvě čísla, jednotné a množné, každé slovo patřící k právě vymezené množině jmen je tedy v textu vždy užito buď v čísle množném, nebo v čísle jednotném. Výrazově se číslo projevuje v koncovce a vztahem shody (podrobněji ke kategorii čísla viz Adam, 2017, s. 22–24).

U podstatných jmen, u zájmen zastupujících podstatná jména a u číslovek skloňovaných podle substantivních vzorů kategorie čísla v zásadě odráží kvantitativní vlastnosti označovaných entit. S určením čísla u běžně počítatelných podstatných jmen studenti nemívají potíže, neboť se mohou spolehnout na význam (např. *Psali na tabuli* × *Psali na tabule*); přesto **je i zde zapotřebí všítat si koncovky a příslušnosti ke vzoru** (*tabuli* jako „růži“ × *tabule* jako „růže“). U slov, která mají (v daném pádě, popř. vůbec) stejný tvar pro obě čísla (např. v prvním pádě jde o vzory „moře“, „stavení“, „růže“, „průvodčí“), nám **místo koncovky jména samého může pomoci koncovka jeho shodného přívlastku** (*zorané pole* × *zoraná pole*), nebo pokud je podstatné jméno užito ve funkci podmětu, koncovka přísudku (*pole se zelená* × *pole se zelenají*).

Pokud se studenti naučí kontrolovat si určení čísla tím, že si všimnou koncovky nebo slova, které se s podstatným jménem shoduje, nebudou podléhat významu v těch případech, v nichž by je svedl na scestí. Existují totiž, jak známo, podstatná jména, u nichž vztah mezi mluvnickou kategorií čísla a počtem označovaných entit není přímočarý.

Některá jména vyjadřují vždy číslo množné (nazývají se pluralia tantum čili jména pomnožná; Čechová – Styblík, 1998, s. 116, užívají termín jména plurálová), ať už označují více entit, nebo jen jednu. (Pozor, studenti zde často nesmyslně určují číslo pomnožné!) Velmi často u nich lze číslo určit jednoduše podle koncovky (*k narozeninám* jako „ženám“: číslo množné). Tam, kde koncovka sama o sobě nepomáhá, **pokusíme se slovo vyskloňovat a zařadit ho ke vzoru podle ostatních koncovek**: např. ve větě *Na stole leží housle* nelze číslo určit na základě pouhé koncovky (vzoru „růže“), ale pokud si vyskloňujeme *housle, houslí...* vyjeví se nám, že jde o tvary množného čísla. Jinou možností, vhodnou k ověření určení, je **převést si slovo do prvního pádu a doprovodit ho shodným přívlastkem v podobě zájmena *ten*: *ty housle***. (Používat tu ve funkci shodného přívlastku číslovku nedoporučujeme, mnozí studenti jsou ochotni ze spojení *jedny housle* vyvodit číslo jednotné!)

Jiná jména vyjadřují naopak vždy číslo jednotné (nazývají se singularia tantum; Čechová – Styblík, 1998, s. 116, užívají termín jména singulárová), i když mohou označovat množinu entit. Postup určení čísla je zde stejný jako u jmen pomnožných: buď stačí koncovka a přiřazení ke vzoru (podstatné jméno ve větě *Chovali tam hlavně drůbež* má koncovku čtvrtého pádu jednotného čísla vzoru „píseň“), nebo pomůžou vyskloňování (*Schovala se do rákosí: rákosí* jako „stavení“, tvar se v druhém pádě užívá v obou číslech, zkusíme tedy třetí pád: *k rákosí* jako „k stavení“, nikoli jako „k stavením“, číslo jednotné). Pro kontrolu doplníme shodný přívlastek v podobě zájmena *ten*: *ta drůbež, to rákosí*.

Zájmeno *vy* vyjadřuje množné číslo i při vykání, zájmeno *my* vyjadřuje množné číslo i v tzv. autorském plurálu. Podle vzoru i metodou doplnění shodného přívlastku v podobě zájmena *ten* se lze dobrat i jednotného čísla u zájmena *všechno* např. ve větě *Se vším souhlasili*: „naším“, *to vše(chno)*.

U slov, která se zpravidla užívají ve funkci shodného přívlastku, popř. doplňku nebo jmenné části přísudku, tj. u přídavných jmen, u řadových číslovek a u zájmen zastupujících přídavná jména, je číslo dáno **shodou s řídícím podstatným jménem** a v mnoha případech je možné **ověřit si určení pomocí koncovky** (vzoru). Zvláštní pozornost je třeba věnovat přivlastňovacím přídavným jménům a přivlastňovacím zájmenům: i u nich je číslo dáno shodou s řídícím podstatným jménem, tedy se jménem, které označuje přivlastňovanou entitu, ale studenti tíhnou k tomu, aby číslo určovali podle základového slova přivlastňovacích přídavných jmen a podle referentu zájmen, tj. podle entity, jíž se přivlastňuje. Např. přídavné jméno ve větě *Michalovy rukavice jsem neviděla* vyjadřuje číslo množné (podle slova *rukavice*), nikoli jednotné (podle slova *Michal*); přivlastňovací zájmeno ve spojení *moje boty* vyjadřuje číslo množné (podle slova *boty*), nikoli jednotné (podle toho, že přivlastňuje mluvčímu), kdežto ve spojení *jejich názor* číslo jednotné (podle slova *názor*) apod.

Potíže mohou studenti mít i s určováním čísla u číslovek, např. se zdráhají určit vyjadřované množné číslo u číslovek *jedny, první (jedny lyže, první Vánoce)*.

Rod

Kategorii jmenného rodu vyjadřují (vedle některých slovesných tvarů, ty zde opět necháváme stranou) všechna slova uvedená zde v části věnované pádu s výjimkou základních číslovek od 5 do 99, základních číslovek neurčitých a pěti bezrodých zájmen (*já, ty my, vy* a zájmeno osobní zvrtné). Každé takové slovo vyjadřuje v každém svém užití buď rod mužský životný, nebo mužský neživotný, nebo ženský, nebo střední.

U podstatných jmen, u číslovek skloňovaných podle substantivních vzorů a u zájmen *kdo, co* (+ *někdo, cokoli* apod.) je jmenný rod syntakticky nezávislou kategorií a při skloňování příslušného slova se až na výjimky nemění. U mnoha podstatných jmen označujících živé bytosti odpovídá gramatická kategorie rodu pohlaví, popř. nedospělosti denotátu, ale určování jmenného rodu podle přirozeného rodu denotátu je metoda velmi nespolehlivá. Výrazově se rod projevuje příslušností ke vzoru a vztahem shody (podrobněji o kategorii jmenného rodu viz Adam, 2017, s. 24–27) a podle toho je třeba přistupovat k jeho určování. Studenti jsou většinou zvyklí určovat rod tak, že si dané slovo **převědou do tvaru prvního pádu jednotného čísla a spojí ho se shodným přívlastkem v podobě zájmena *ten***: *ocitli se před oraništěm – to oraniště – rod střední*. Tímto způsobem ovšem nelze rozlišit rod mužský životný a neživotný, poněvadž zájmeno *ten* má v prvním pádě jednotného čísla tvar pro oba tyto rody společný. Slovo *i* se zájmenem je proto potřeba **převést ještě do čtvrtého pádu jednotného čísla**, v němž má zájmeno *ten* v rodě mužském životném tvar *toho* a v rodě mužském neživotném tvar *ten*: např. *pouštění draků – ten drak – toho draka – rod mužský životný* × *pouštění balónků – ten balónek – ten balónek – rod mužský neživotný*. Ostatně i pro valnou většinu podstatných jmen platí, že neživotná maskulina mají v prvním a čtvrtém pádě (v obou číslech) týž tvar, kdežto životná

různý – a tím už přecházíme k další metodě. **Určení podle shody je totiž i zde vhodné doplnit (ověřit) určením podle příslušnosti ke vzoru.** Jednotlivé skloňovací vzory podstatných jmen jsou téměř zcela svázány vždy s jedním konkrétním rodem, a tak platí, že např. pokud se slovo skloňuje podle vzoru „kost“, vyjadřuje rod ženský. (Pozor v případě tvrdých maskulin na domněnku, že pro určení vzoru stačí utvořit si tvary prvního a druhého pádu jednotného čísla: studenti bývají ochotni určit u slov jako *jazyk* nebo *národ* rod mužský životný podle koncovky druhého pádu *-a*.)

Spojování podstatného jména se zájmenem *ten* pochopitelně není jediným způsobem, jak při určování rodu použít shodu. Může se stát, že jméno na sebe váže vztahem shody nějaké slovo, jehož tvar je pro určení rodu jména užitečný, jako např. přívlastek ve spojení *nadvětná syntax* (*nadvětná* jako „mladá“ – rod ženský) nebo přísudek ve větě *Koně se blížili k Taxisovu příkopu* (*blížili se* – rod mužský životný).

Obtížnější je určování rodu u několika specifických skupin podstatných jmen. Zprv jde o jména pomnožná. Řada studentů si myslí, že když nelze podstatné jméno v prvním pádě spojit s žádným z trojice tvarů *ten, ta, to*, rod určit nelze. To je ovšem úvaha chybná; shoda zde však skutečně nepomáhá, neboť většina pomnožných jmen vyjadřuje rod ženský nebo mužský neživotný a pro tyto dva rody má zájmeno *ten* v prvním a čtvrtém pádě množného čísla shodný tvar *ty*. Nezbyvá proto nic jiného než slovo vyskloňovat a přiřadit ho ke vzoru. Pomnožná vlastní jména zeměpisná mají velmi často nepravidelné skloňování a jejich rodové zařazení nemusí být jednoznačné (srov. k tomu příslušnou kapitolu *IJP*), důkladné ovládnutí této problematiky maturanty proto nepovažujeme za reálné.

Zadruhé jde o jména s rozdílným rodem ve tvarech jednotného a množného čísla. Neváže-li na sebe takové jméno vztahem shody nějaké tvarově jednoznačné slovo, pak obvyklé určení podle shody, a spokojí-li se student se zařazením ke vzoru na základě tvarů jednotného čísla, i určení podle vzoru vedou na scestí. Zdá se, že se nabízejí tři řešení: buď se studenti musejí naučit obecně určovat rod za pomoci zájmena *ten* tak, že je vždy nezbytné převést si jméno do prvního pádu obou čísel a doprovodit ho příslušnými tvary zájmena *ten* (v tom případě ale budou vznikat problémy u singulárových jmen), nebo si musejí utvořit návyk určovat vzor tak, že si slovo vyskloňují v obou číslech (některá jména s rozdílným rodem ve tvarech jednotného a množného čísla, např. *oko/oči*, však mají některé tvary tvořeny nepravidelně), nebo si mohou seznam jmen s rozdílným rodem ve tvarech jednotného a množného čísla osvojit pamětně (naštěstí jich není mnoho).

Zatřetí jde o jména kolísající v rodě (např. *esej*) a jména s rodovou dubletou (*brambor/brambora*): u nich je prostě potřeba pečlivě si všimnout tvaru i kontextu, avšak může se stát, že jednoznačné určení rodu nebude možné (*Dlouho se mluvilo o Filipově eseji.*; *Na talíři zůstaly už jen čtyři brambory.*).

Podle našich zkušeností jen naprosté minimum studentů umí správně určit rod u zájmen *co* (*něco, nic, cosi, ...*) a *kdo* (*nikdo, kdokoli, ...*), ač tu lze dojít ke správnému určení běžnými způsoby – pomocí shody (*co se dělo* – rod střední, *kdo přišel* – rod mužský) a koncovky (tvar čtvrtého pádu *koho* jako „toho“ – rod mužský životný).

U přídavných jmen, u zájmen zastupujících přídavná jména a u většiny číslovek je jmenný rod dán **shodou s řídicím podstatným jménem**. V některých případech lze určení podle řídicího jména snadno ověřit pomocí koncovky (např. u přídavného jména ve větě *Mám velkou radost*), jindy je tvar společný pro více rodů, popř. pro všechny (např. *čtyři plavky* – rod ženský × *čtyři šaty* – rod mužský neživotný). Ve specifických případech pomůže **substituce tvarově zřetelnějším synonymem**: např. rod přídavného jména ve větě „*Už jsem fit*,“ řekla Tereza lze určit po jeho nahrazení synonymem *zdravá*.

Stejně jako v případě čísla je zapotřebí věnovat zvláštní pozornost přivlastňovacím přídavným jménům a zájmenům: např. ve spojení *na její pokyn* vyjadřuje přivlastňovací zájmeno rod mužský neživotný (podle slova *pokyn*) a ve spojení *Davidovo kolo* vyjadřuje přivlastňovací přídavné jméno střední (podle slova *kolo*). Studenti přitom mají sklon obě kategorie určovat podle vlastníka namísto přivlastňované entity a často chybně aplikují metodu určování podle vzoru, domnívajíce se, že vzor „*otcův*“ vyjadřuje rod mužský (životný) a vzor „*matčin*“ rod ženský; někteří určují rod podle základového slova dokonce i u jiných typů přídavných jmen (např. ve spojení *kočičí mňoukání* určují rod přídavného jména jako ženský podle slova *kočka*).

Závěr

Domníváme se, že všechny morfologické kategorie jmen je třeba určovat dvěma metodami současně, je-li to jen trochu možné; ostatně vypěstování návyku nespolehat se na jedinou cestu k cíli a ověřovat vlastní úsudek pokládáme obecně za významný úkol školní výuky. Pád podstatných jmen navrhuje určovat pomocí pádové otázky a pomocí tvaru a jeho příslušnosti ke vzoru, pád závislých jmen pomocí shody s řídicím podstatným jménem a příslušnosti ke vzoru. Při určování čísla a rodu není vhodné řídit se významem, nýbrž tvarem (příslušností ke vzoru) a shodou. Ve specifických případech musí pomoci substituce. Aby studenti zvládli morfologický rozbor jmen, potřebují tedy a) spolehlivě identifikovat syntaktický vztah shody; b) dobře se orientovat v tvarové soustavě českého skloňování – znát a poznat skloňovací typy (vzory) a umět vyskloňovat vzorová a frekventovaná jména; a c) naučit se uplatňovat analogii a substituci jako myšlenkové operace.

Literatura

- ADAM, R. *Příručka k morfologii češtiny. Výklad a cvičení s řešeními*. Praha: Karolinum, 2017.
- ADAM, R. Určování morfologických kategorií jmen: sonda do praktik začínajících studentů bohemistiky. *Didaktické studie* (v tisku).
- ČECHOVÁ, M. *Mluvnické kategorie podstatných jmen ve vyučování českému jazyku*. Praha: SPN, 1976.
- ČECHOVÁ, M.; STYBLÍK, V. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN, 1998.
- Internetová jazyková příručka* (IJP 2008–2018) [online]. Cit. 2018-02-19. <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.